
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

NYELVROKONAINK NÉPKÖLTÉSZETÉBŐL

Földisten lánykérőben. Finnugor mitológiai és történeti énekek. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982.

A *Földisten lánykérőben* finnugor mitológiai és történeti énekgyűjtemény tulajdonképpen az 1979-ben megjelent *Hozott isten, holdacska!* című finnugor népköltészeti kötet folytatása. Ez utóbbi gyűjtemény az Urál hegységtől nyugatra lakó nyelvrokainak varázsigéiből, ráolvasásaiból, pogány imádságaiból, menyasszony- és halottsiratóiból nyújtott bőséges anyagot az érdeklődőknek. A *Földisten lánykérőben* ugyanennek a területnek — finnek, karjalaiak, izsorok, észtek, mordvinok és zürjének — mitikus énekeit, hősepikáját, történeti énekeit, balladait teszi közkincssé — Tandori Dezső kiváló fordításában — magyarul.

A szerkesztő, Bereczki Gábor, nem műfaji csoportosítást végzett az említett népek költészetének bemutatásakor, mivel a műfajhatárokat a gyakori átmeneti esetek miatt nehéz lenne megállapítani, ezért egy-egy nép költészeténél első helyen a mitikus vagy mitológiai tartalmú énekek állnak, ezt követi a hősepika, majd a történeti énekek és balladák.

Az első népcsoportba a finnek, karjalaiak és izsorok tartoznak. Akárcsak az előző kötetben, itt sem lehet őket szétválasztani, a múlt századi gyűjtők ugyanis nem tartották őket külön népnek, így költészetük is egybemosódott. Példa erre a finn *Kalevala*, melynek anyaga szinte egészében karjalai és izsor területről származik. Ezért van az, hogy a *Kalevalát* ismerő olvasó ezekben a népeknél a közölt énekekben sok ismerős motívummal találkozhat. Elsősorban a kalevalai mondakör énekeiből készült válogatással ismerkedünk meg. Erre azért volt szükség a szerkesztő szerint, mert E. Lönnrot, a *Kalevala* összeállítója a népi énekek felhasználásával alkotta meg ugyan híres eposzát, de jelentős mértékben átdolgozta a nyersanyagot. Az itt bemutatott kalevalai énekek túlnyomórészt karjalaiak, kisebb részben izsorok. A *Kalevalából* ismert komoly, öreg Väinämöinen itt Väinämöini, Ilmarinen kovács pedig Ilmorini. Ezek az eredeti alakok, Lönnrot mesterségesen finnesített a *Kalevalában*. Az énekek sorrendje a gyűjteményben jórészt a *Kalevalához* igazodik (*Bekő-*

szöntő, Väinämöini dalforrásairól, Ilmoilline születése, leánykérése, Väinämöini és Joukahaine dalversenye, Väinämöini és a lazaclány sub.).

Számos népnél, így a finnugor népeknél is ismert motívum, hogy a világ egy szétört tojásból lett: „hamar ott a vörös félből / meglett a világító hold, / sietve a fehér félből / kisütött a sugaras nap, / nem késlekedett a sárga / fürgén futó felhővé lett.” (A teremtés)

Az észtek dalciklusát is bevezetőének kezdi. Gyakran találkozunk finn énekek változataival, pl. *A nagy ökör*; *A síró tölgy* és a *Dal a tölgyfáról* a finnekénél is meglévő óriástölgy-motívum változata. *A bátyját megmentő lány* a finn *Az elveszett báty* változata (az elveszett báty ezekben az énekekben gyakran a kedvest jelenti). A gyakori motívumegyezés azonban mit sem von le ezeknek a daloknak a szépségéből. *A három árva* című ének például így fejezi ki az özvegy fájdalmas életét: „Sirt az örömtelen özvegy, / tiz körmével kapálhatott / szegény kezével szánthatott. / Kantártalan, lábatlan ló, / kerti almafa, ágatlan, / árva fa, lombjától fosztott, / így teng-leng a cselédasszony, / csupált, élettelen élet.” A fájdalom kifejezésére mind az észteknél, mind a mordvinoknál azonos képet találunk. Az észt *A temetői lány* című énekben, mikor az anya meglátta a halott menyasszonyt: „... kezét összeütötte, / tiz ujját tördelni kezdte...” Az *Erza*, *erza*, *gazdag erza* című mordvin énekben pedig, amikor az erza megtudja, hogy a feleségét elrabolták: „Két kezét összecsapta az erza, / tördelni kezdte... tiz ujját.” Az egyezés nem véletlen.

A finnek karjalaiak, izsorok, és észtek népköltészetében nemcsak a gyakori változatok figyelhetők meg, de a stílusok is hasonló; jellemző az alliteráció és a gondolatpárhuzam, ez utóbbi ugyan a mordvinoknál és a zürjénekénél is megvan, de a versek ingadozó sormetszetű, rímelen sorokból állnak.

A mordvin anyagban ismerős balladamotívummal találkozunk: a *Kazán városát hova építsék?* és *A szegyelkinai templomépités* a magyar *Körmives Kelemen* és a *Falba épített feleség* címen ismert balladáink édestestvérei. „Nappal építik, leomlik éjjel, / éjjel építik, leomlik nappal. / Emberi fő kell, kell alapkönek, /arra épülhet csupán a templom.” Így áldozzák fel Fedor apó egyetlen leányát, Najkot: „Najko csontjait össze is törték, / Najkot a templom alá betették... / ... sírdogált Najko lenn késő éjjel, / lenn hajnaltájban Najko kesergett, / csak ahogy fényes lelke is elszállt, / akkor csitult a hangja örökre.” (A *szegyelkinai templomépités*) Az észteknél is ismert a tartúi dómtemplomba falazott lány mondája. Valószínűleg egy ősi kelet-európai vándormotívumról van szó.

A *Földisten leánykérőben* című finnugor mitológiai és történeti énekek gyűjteménye a rokon népek rendkívül gazdag és sajátos népköltészetéről nyújt színes és értékes képet.